

A diplomástúlképzés óriási pazarlás

Az oktatásügy állóvizében ● A minőség rovására ●

Amit a piac „mond meg”

A minőségibb, igazságosabb, teljesítményre ösztönzőbb felsőoktatás megteremtéséről beszélt a parlamentben, s erről tárgyalt héten a Hiller István oktatási és kulturális miniszter a Magyar Rektori Konferencia vezetőivel is. Az egyik legfogósabb kérdés: szüksége van-e a magyar gazdaságnak annyi diplomásra, amennyit ma bocsát ki a honi felsőoktatás? A szakemberek eltérő hangsúllyal válaszoltak lapunknak: „ez az egyik legrosszabb rendszer egész Európában”, mondja az egyetemi oktatáskutató az államilag finanszírozott és a költségtérítéses felsőoktatási szerkezet egészéről. Az MTA kutatási igazgatója pedig úgy ítéli meg, valójában nehéz meghatározni a „túlképzés” fogalmát. Magyarországon a diplomás kereseti előnye az érettségizetthez képest többszörösen nagyobb, mint az EU-ban, bár a versenyszférában mintha csökkenni kezdett volna ez a bérkülönbség.

– A közvéleményben közhelyszámba megy és a politikusok is gyakran hangoztatják: a hazai felsőoktatás igen magas színvonalú, igazi sikerágazat, amit magyar Nobel-díjasok magas arányával szoktak „illusztrálni” – így **Timár János**, a budapesti Corvinus Egyetem emeritus professzora, oktatáskutató. – Ám nekem más kutatókkal és az igényes oktatókkal együtt már régi véleményem az, hogy Magyarországon az egyetemek és a főiskolák a követelmények csökkentésével a szükségesnél és lehetségesnél több hallgatót vesznek föl. Gyakran olyanokat is, akik nem felelnek meg a felsőoktatásban elvárható tudásszintnek. Ugyanis az intézmények egy jó része érdekelt a felvételükben s abban, hogy a vizsgákon átengedjék őket, mert ez növeli a bevételeiket. Így bár a felsőoktatás az elmúlt másfél évtizedben sokat fejlődött mennyiségileg, ám diplomásaink átlagos tudásszintje ma alacsony, a zömük „minősége” nemzetközi mércével mérve gyenge.

A szaktárca adatai szerint 1995–2001 között, a nappali hallgatók száma 130 ezerről 184 ezerre, a részidős hallgatóké 46 ezerről 122 ezerre, összesen pedig 194 ezerről 306 ezerre nőtt. Mostanában a felsőoktatás hallgatóinak mintegy 45 százaléka tanul részidőben. Főleg azért vesznek fel sok részidős hallgatót, mert így több a bevételük és alacsonyabb lehet a követelményszint. Ez arány viszont több mint kétszerese az OECD-országok átlagának – ami nyilván a minőség rovására megy.

Természetes: ennyi diplomásnak a magyar gazdaságban nincsen hely, a munkaerőpiacon keresett létszám nem

nő ilyen ütemben. Ha az országnak szüksége lenne annyi diplomásra, amennyit ma képez a felsőoktatás, akkor mindenki, aki végez, találna olyan munkahelyet, amihez egyetemi vagy főiskolai diploma kell. S fontos tudni: „normál helyzetben” a foglalkoztatottak növekvő része nem is diplomás, hanem alacsonyabb szintű tisztviselői, alkalmazotti és fizikai munkát talál. Csak a kisebb részük technikus, felsőfokú technikus és szakiskolát végzett, még kevesebb, aki főiskolán, s annál is kevesebb, aki egyetemen diplomázott. Azt persze nem lehet pontosan tudni – nem is vizsgálta senki –, hogy mekkora a diplomás munkanélküliség, hiszen a felmérések csak azt firtatják, hogy az illetőnek van-e munkája vagy sem. Ha nincs, akkor „munkanélküli” és csak addig tartják nyilván, ameddig állást keres és segílyt kap. Ha pedig van munkája, akkor már senki nem nézi, hogy az a munka megfelel-e az egyetemi vagy főiskolai végzettségének. A diplomások követésével foglalkozó vizsgálat pedig – bár volt ilyen – jelenleg tudtommal nem működik. A túlképzés óriási pazarlás; kevesebb – minőségben is – több lenne.

A tandíjat nem mi, magyarok találtuk ki, a világ legtöbb országában létezik. Ahol van ilyen, ott elsősorban a szülők és a továbbtanulni akarók maguk állják, lehetőségeiktől függően, s van emellett egyfelől szociális támogatás, másfelől pedig tanulmányi előmenetel szerinti engedmény. 1994-ben papíron bevezették a tandíjat, majd az esélyegyenlőséget célzó kompenzáló kedvezményrendszert, ám ténylegesen mindezt elodázták 1995 szeptemberé-

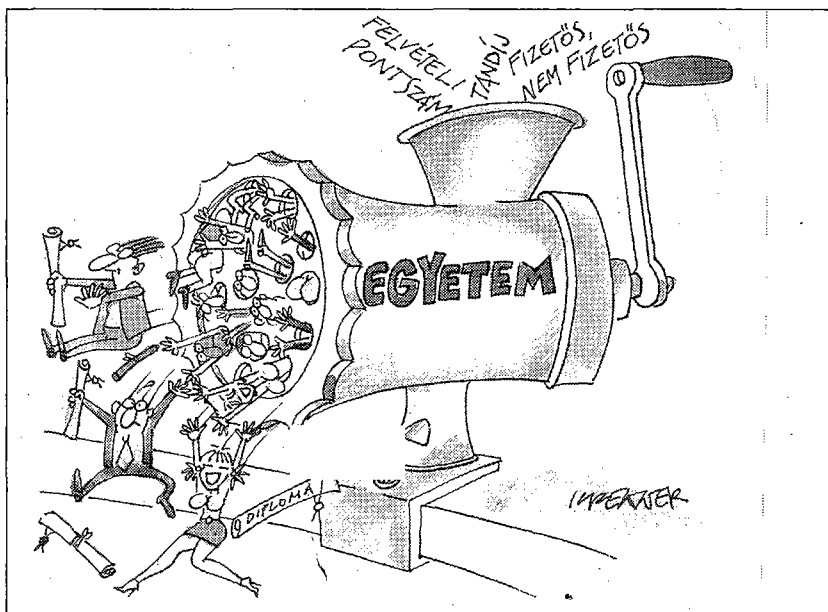
re, amikor eltörölték a hallgatói hitel bevezetését. Egy évvel később vezették be az államilag finanszírozott és a költségtérítéssel képzést, 1998-ban pedig eltörölték a tandíjat. Az alapképzésben államilag finanszírozott formában részt vevő hallgatók tandíjmentességet kaptak, míg az államilag nem finanszírozott képzésben részt vevők teljes költségtérítést fizettek, s fizetnek ma is. Így a nappali hallgatók 80 százalékának nem kell fizetniük semmit. Akik pedig a költségtérítéssel képzésben vesznek részt, azok nagyon sokat fizetnek, függetlenül attól, hogy milyen az anyagi helyzetük és a tanulmányi ered-

kutatási igazgatója, minisztériumok sorának tanácsadója, aki a Veszprémi Egyetemen docensként munkagazdaságtant tanít. – Van-e túlképzés? Ez a szó ma és itt nehezen értelmezhető. A munkaerőpiacon az expanzió hatásai már több mint tíz éve érződnek. Am, ha a túlképzés szót megpróbáljuk „lefordítani” mérhető kritériumokra, akkor azt kell néznünk: milyen sebességgel, milyen bérekkel helyezkednek el a friss diplomások, mennyi közöttük a munkanélküli. Ez ügyben az elmúlt évek kutatásai egyetlen negatív következményt találtak: a versenyszférában, a rohamosan fiatalodó diplomás és

szerint ez lezárul és a diplomás munkanélküliség az 1-3 százalékos sávba szorul.

S hogy ma tömegével képzik ki a „divatba jött” jogászokat, közgazdászokat, média- és számítógépes szakembereket? Azt, hogy ennyire szükség van-e, nem a kutató vagy a hivatalnok, hanem a piac „mondja meg”. Úgy tűnik: eddig szükség volt ennyire, hiszen a piac felszívta a diplomásokat, még hozzá olyan fizetéssel, ami párját ritkítja az Európai Unióban. Magyarországon a diplomás kereseti előnye az érettségizetthez képest többszörösen nagyobb, mint az EU-ban; kétszer akkora, mint Ausztriában, háromszor akkora, mint Olaszországban, másfélszer akkora, mint Portugáliában. Am tudnunk kell, hogy a hazai új diplomásoknak a 60 százaléka a költségvetési szférában talált és talál munkahelyet.

A felsőoktatási expanzió persze előbb-utóbb korlátokba ütközik. A kérdés az, hogy mikor. S miután eddig a diplomáskínálat felszívásában nagy szerepet játszott a várhatóan mostantól szűkülő költségvetési szféra – a megszorítások, az elbocsátások –, ez lehet az egyik, ami véget vethet az eddigi nagy „diplomásboom”-nak. A másik, ami le tudja állítani az expanziót, s az egész „túlképzés ügyet” ad acta teszi, az a felsőoktatási intézmények működtetését biztosító tandíj. Illúzió, hogy valahol ülnek valakik és meg tudják mondani, hogy hosszú évek múlva milyen lesz magyar munkaerő-kereslet, milyen szakmákra lesz szükség, és ezekre hány embert kell kiképezni, hogy a kereslet és a kínálat egyensúlyban legyen. Az ilyen munkaerő-tervezéshez senkinek nincs elég információja. Még a pályakezdők elhelyezkedéséről és fizetéséről is másfél-két éves késéssel és pontatlanul lehet csak adatokhoz jutni. Az expanzió azért fog leállni, mert a pályakezdő diplomás bérek csökkennek, mert egyre tovább tart majd és egyre nehezebb lesz munkát találniuk. Am azt senkinek nem lehet megtiltani, hogy mondjuk szörfdeszka vagy robogó helyett felsőoktatási szolgáltatásokat vásároljon. Azt gondolom: a tandíjat szükséges bevezetni és jobb lett volna, ha már korábban megteszik. (vasvári)

ményük. Ez az egyik legrosszabb rendszer, tudomásom szerint egész Európában. Amit akarnának helyette, az tulajdonképpen áttérés lenne a nemzetközileg általános „józan” rendszerre. Csak jól kell bevezetni, végrehajtani. Én bízom benne: most talán felbolygatják ezt az állóvizet és igazságosabbá teszik a rendszert...

– Valóban lezajlott nálunk egy nagy felsőoktatási expanzió, de ez nem különleges; sok országban volt példa hasonlóra az elmúlt évtizedekben. S a magyar felsőoktatásban tanulók aránya még ma is elmarad az európai átlagtól – fejtegeti Köllő János, az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének

ügyviteli foglalkozásokban a pályakezdő diplomások kereseti előnye az érettségizetthez képest csökkenni kezdett. Persze diplomás munkanélküliséggel kell számolnunk, ám ez ma országosan csak 2,5 százalék, a töredéke az alacsonyabb végzettségűek munkanélküliségének. S ha azt tekintem, hogy rengeteg szakmunkás végzettségű ember dolgozik segéd munkásként és segéd munkás-fizetésért, mégsem beszél senki szakmunkás-túlképzésről, akkor ismét csak azt mondhatom: nehéz értelmezni a kifejezést. Am tény, hogy a friss diplomások elhelyezkedése viszonylag hosszan, a 28. életévükig tart. Am erre a korra a tapasztalatok